IDŐIRÁNY A MAGYAR PERFORMATÍV IGÉK JELENTÉSÉBEN

KRÉKITS JÓZSEF

1. A performatív igék időjelentését aligha érthetjük meg ERWIN KOSCHMIEDER lengyel nyelvész időirányokról szóló elmélete nélkül. Első nagyobb tanulmánya a „Zeitbezug und Sprache" 1929-ben jelent meg, amelyben a nyelvészeti irodalomban elsőként fejtette meg a performativitás (nála: koincidencia) lényegét[1]. Ebben a munkájában a performatív jelen idővel („Koinzidenzpräsens") foglalkozott, amely az aspektus- és az időrendszer metszéspontjában foglal helyet (KOSCHMIEDER: 1929.). Az időirányokkal foglalkozó nyelvelméletét a legtöbb nyelvész elutasította, vagy azért, mert nem értette meg azt, vagy azért, mert abban ideológiai okokból szubjektív-idealista nézeteket vélt felfedezni. J. L. AUSTIN hibái is, véleményem szerint, abból erednek, hogy nem ismerte KOSCHMIEDER koincidencia-elméletét.

1.1. Tudományos munkásságának már a legelején KOSCHMIEDER meg volt győződve arról, hogy az idő gondolkodásunktól függetlenül nem létezik: a tudatunkban alakul ki[2], szemléletünktől és időérzékelésünktől függ. G. W. F. HEGEL az időt „szemlélt levésnek" („das angeschaute Werden") nevezi[3]. „Szemlélni a levést" (a létezést, keletkezést) annyi, mint képzeletünkben megalkotni az időt és gondolatainkat az idő absztrakt fogalmára összpontosítani.

1.2. Hangsúlyozni szeretném, hogy KOSCHMIEDER időirányokról („Zeitrichtungsbezug") szóló elmélete grammatikai jellegű és jelentőségű: a perfektív és imperfektív szemléletű igék oppozíciójából jött létre. A nyelvészet síkjára vetítve a hegeli „szemlélet" KOSCHMIEDER elméletében „igeszemléletté", a hegeli „levés" pedig idővel mérhető állapottá, illetve cselekvéssé válik. Az aspektuskategória – KOSCHMIEDER értelmezése szerint – az időirány („Zeitrichtungsbezug"), az időkategória pedig az időfok kifejezésére szolgál: „Der Aspekt dient dem Ausdruck des Richtungsbezuges, das Tempus dem des Zeitstufenbezuges"[4]. A fentiekből következően megállapíthatjuk, hogy az aspektuskategória a cselekvés belső idejének, az időkategória pedig a cselekvés külső (deiktikus) idejének a szemléletéről, megragadásáról szól.

1.3. A külső időt (a múlt, jelen és jövő időfokokat) sok esetben nehéz lenne meghatározni a belső idő (az időirány) meghatározása nélkül. Különösképpen problematikusnak tűnik ez éppen a magyar nyelvben az imperfektív és perfektív jelentés megkülönböztetésénél.

A XX. század második felében a filozófiában olyan nézetek láttak napvilágot, amelyek KOSCHMIEDER időelméletére emlékeztetnek. A. GRÜNBAUM az anizotrópia jelenségéből indul ki: az anizotrópiát mutató dolgok, folyamatok különböző irányokban külön-

---

[1] KOSCHMIEDER, E.: *Zeitbezug und Sprache. Ein Beitrag zur Aspekt- und Tempusfrage.* Leipzig und Berlin, 1929.

[2] KOSCHMIEDER, E.: *Durchkreuzungen von Aspekt- und Tempussystem im Präsens.* – Zeitschrift für slavische Philologie. Leipzig, 1930.

[3] HEGEL G. W. F.: *Vorlesungen über die Naturphilosophie als der Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse.* Berlin, 1847. 53.

[4] KOSCHMIEDER, E.: 1930. uo. 341.

bözőképpen viselkednek[5]. Ez a felfogás nem áll ellentétben KOSCHMIEDER időelméletével, aki két cselekvés viszonylatában az idő folyását aszimmetrikusan szemléli. L. WITTGENSTEIN a „Logikai-filozófiai értekezésében" leszögezi, „ha nincs semmiféle aszimmetria, akkor egyáltalán nem tudjuk két esemény közül az egyiket leírni"[6]. MARTIN HEIDEGGER nézetei is közel állnak KOSCHMIEDER időirány-elméletéhez. Ami a múltból a jövő felé haladó időirányt illeti, HEIDEGGER HEGEL nézeteire támaszkodik, akinek a meghatározása szerint sem a múlt, sem a jövő nem választható el a konkrét (illetve aktuális) jelen időtől, mert „a konkrét jelen a múlt eredménye, és a jövővel terhes"[7,8].

1.4. Ami a jövőből a múltba haladó időirányt illeti, HEIDEGGER nézetei továbbra sem mondanak ellent KOSCHMIEDER időirány-elméletének. M. HEIDEGGER a múlttal szemben a jövő időt részesíti előnyben, amikor azt állítja, hogy „a jelenvalólét tulajdonképpen csak annyiban tud volt lenni, amennyiben a jövőből származik"[9], „a jövő nem későbbi, mint a voltság"[10].

1.5. Az időirány pragmatikai koncepciója KOSCHMIEDERnél az idő relatív mozgásán alapszik. A cselekvéseket az időirányok alapján jellemzi, ami tulajdonképpen az idő relatív mozgásának kétféle érzékelésével magyarázható.[11] Itt egyfajta pragmatikai szemléletmód manifesztálódik: hogyan szemléli a beszélő (vagy a szubjektum) a perfektív és az imperfektív cselekvések idejének mozgását azok irányától függően. Az idő mozgásán a folyamatos és befejezett cselekvések idejének a fejlődését, változását értjük. A kétféle szemléletet tükröző igealakok pragmatikailag a beszélőnek (illetve a szubjektumnak) a cselekvések mozgásához, időirányához való viszonyát juttatják kifejezésre.

2. KOSCHMIEDER azon a véleményen van, hogy a *„Co tam robisz?" („Mit csinálsz most itt?")* kérdésre adott válasz azt jelenti, hogy mi most (a beszélés pillanatában) a megvalósítás folyamatában vagyunk: azt konstatáljuk, hogy éppen most a cselekvés megvalósításával voltunk elfoglalva, hogy mi ugyancsak most a cselekvés megvalósításával vagyunk elfoglalva, és hogy mi a továbbiakban is vele leszünk elfoglalva[12]. Itt most a beszélőnek (illetve a szubjektumnak) egyetlen egy konkrét és aktuális cselekvéséről van szó. A cselekvés vonatkozási időpontja (VP) egybeesik a beszélés pillanatával (BP). Az ilyen konstatív szituációt mindig praesens concreticumot kifejező folyamatos igealakkal adjuk vissza[13]. A beszélő vagy a cselekvő személy gondolatban a folyamat közepébe helyezi magát, és együtt mozog a beszélés pillanatával egyenes irányban a múltból a jelenen át a jövő felé. Az, ami az idő vonalán a beszélés pillanata előtt történt, jelenti a múltat, és az, ami a beszélés pillanata után következik, a jövőt képviseli: a kettő metszéspontjában valósul meg a beszélés pillanatának permanens mozgása a múltból a

---

[5] GRÜNBAUM, A.: *Philosophical Problems of Space and Time.* New York, 1969.
[6] WITTGENSTEIN, L.: *Logikai-filozófiai értekezés. Tractatus logico-philosophicus.* Budapest, 1989. 85.
[7] HEGEL G. W. F.: uo. 60.
[8] HEIDEGGER, M.: *Lét és idő.* Budapest, 1989. 682.
[9] HEIDEGGER, M.: uo. 536, 537.
[10] HEIDEGGER, M.: uo. 570.
[11] KOSCHMIEDER, E.: *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie.* Proba syntezy. Wilno, 1934. 38.
[12] KOSCHMIEDER, E.: 1934. uo. 29.
[13] SCHELJAKIN, M. A. – SCHLEGEL, H.: *Der Gebrauch des russischen Verbalaspekts.* Potsdam, 1970. 70.

jelenen át a jövő idő irányában (múlt → jövő). Hangsúlyozom, hogy az aktuális jelen idő folyamatos cselekvésének a határai elmosódnak: sem a cselekvés kezdete, sem a vége nem rögzíthető (vö. KOSCHMIEDER meghatározásával: „Der Sachverhalt ist im Währen")[14].

Az aktuális jelen időt (praesens concreticum) másképpen nyitott jelennek is nevezhetjük, mert benne a cselekvés határai – mint mondottam – elmosódnak: nem tudjuk, mikor kezdődött és mikor fejeződött be az igei cselekvés[15]. Aktuális jelen időben a főindikátoron, a jelen idejű igén kívül a mondatban szerepelhetnek a *„most"*, *„éppen most"*, *„az adott pillanatban"* időindikátorok is, amelyek a múltból a jelenen át a jövő felé haladó cselekvésben a *beszélés pillanatára* (a cselekvés közepére) utalnak, amely egyúttal a vonatkozási időpontja („Bezugsmoment") is a nyitott jelennek:

(1) ***Most** levelet **írok** a barátomnak.*
(2) ***Éppen most** levelet **írok** a barátomnak.*
(3) ***Az adott pillanatban** levelet **írok** a barátomnak.*

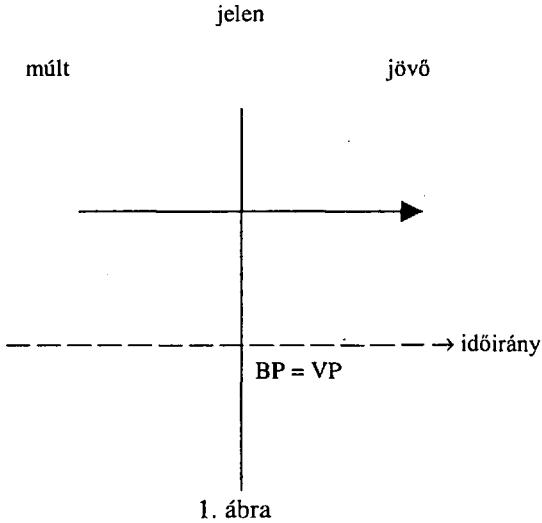

1. ábra

Az ilyen szituációban a cselekvés *vonatkozási időpontja* (VP) és a *beszélés pillanata* (BP) egybeesnek. Ismételten hangsúlyozni szeretném, hogy az aktuális jelenben az idő egyenes irányban továbbfejlődik, hogy a cselekvés időiránya („Zeitrichtungsbezug") a múltból a jövő felé mutat (lásd az 1. ábrát).

Az aktuális jelenben – mint már mondottam – a beszélés pillanata (BP) egybeesik a vonatkozási időponttal (VP). (Részletesebb leírását lásd: SCHELJAKIN – H. SCHLEGEL: 1970. 68)[16]. A fentiekben már utaltam arra, hogy a beszélő a beszélés pillanatában gon-

[14] KOSCHMIEDER, E.: 1930. uo. 353.
[15] KRÉKITS, J.: Semantika i pragmatika performativnych glagolov. V sb.: Kommunikativno-smyslovye parametry grammatiki i teksta. Moskva, 2002. 48.
[16] SCHELJAKIN, M. A. – SCHLEGEL, H.: uo. 68.

dolatban belehelyezi magát a cselekvés közepébe. A beszélés pillanatában a beszélő összeköti a múltat a jövővel: általa a BP kitágul balról is és jobbról is. Mivel a cselekvések időiránya a múltból a jövő felé orientált, az ilyen imperfektív cselekvéseket prospektív cselekvéseknek is nevezhetjük. Mivel az időt mozgása közben érzékeljük, az egész időrendszert egy mozgó koordinátarendszernek tekintjük.

3. KOSCHMIEDER a perfektív igék cselekvését retrospektíven szemléli, fordított időirányt tulajdonít nekik: cselekvésük időiránya a jövőből a múltba mutat. Ha este 8 órakor azt mondom, hogy

(4) *Még ma este elolvasom Thomas Mann „Trisztán" című elbeszélését*, akkor este 10 órakor már azt mondhatom, hogy
(5) *Elolvastam Thomas Mann „Trisztán" című elbeszélését.*

A jövőből a múlt felé mutató időirányt így ábrázolhatjuk:

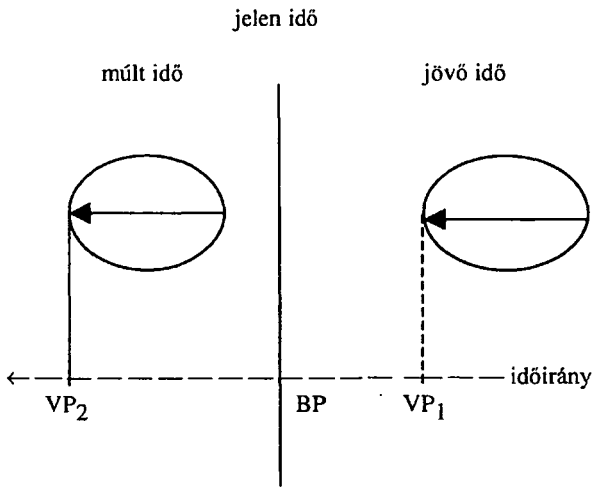

2. ábra

VP_1 = elolvasom
VP_2 = elolvastam

Rövidítések:
BP = beszélés pillanata
VP = vonatkozási időpont

A perfektív és a performatív cselekvéseket retrospektíven szemléljük: sem a perfektív, sem pedig a performatív igék nem képesek aktuális jelen időt kifejezni és a „Mit csinálsz most itt?" kérdésre válaszolni.

Performatív jelen idejű cselekvést a magyarban mind a folyamatos, mind pedig a befejezett performatív igék képesek rögzíteni. Engem mindig izgatott az a kérdés, hogyan magyarázható meg az a tény, hogy az oroszban, lengyelben és a szlovénben, sőt

még a magyarban is mindkét igeszemléleti alakkal kifejezhető a performatív jelen idő. Amíg például az oroszban csak néhány perfektív szemléletű igealak használatos performatív pozícióban, a magyarban ezzel szemben meglehetősen gyakoriak a perfektív szemléletű igék performatív jelentésben (6):

(6) – *Itt **köszönöm meg** Szakály Istvánnak, a Tudósklub felelős szerkesztőjének, hogy helyet adott a műsornak, s mindvégig figyelemmel kísérte munkánkat* (Hankiss Elemér: Az ember és az antilop, 7). Henrik. Ez lesz ezentúl minden célja életemnek... esküszöm. Hanno: *S mi **megköszönjük** esküdet* (Füst Milán: Negyedik Henrik király, 142). A gyilkos. Három észrevételem van. Egyik ez: hogy mint merészel Ön engem így titulálni? Ember fia! Merészelte volna Ön ezt azelőtt? Az ügyvéd (sápadtan mosolyog). *Ezért készséggel nyomban **megkövetem** Önt* (Füst Milán: Töredék „A néma barát" című drámából, 367). A mester. Vagy igen, vagy nem. ***Ezennel elrendelem** a bizonyítást...* (Örkény István: Forgatókönyv, 402). Királynő. *Kedvelt hívünket, Masham hadnagyot **ezennel felszólítjuk** arra, hogy ez ifjú hölgynek legyen támasza, s mint asszonyát vezesse őt... haza* (Mészöly Dezső: Sakk-matt, 421). – *Putyi művésznőt **felkérem**, hogy szíveskedjék az énekművész urat békénhagyni, a tenoristák gyöngyét pedig **megkérem**, szíveskedjék a zenekarhoz fáradni* (Rátonyi Róbert: Mulató a Nagymező utcában, 207). Lendvai. No, nincs baj, a vízum érvényes még pár napig. Addig érezd magad vendégemnek. ***Ezennel** ünnepélyesen **meghívlak!*** (Kovács András. *Falak*, 25).

Az imperfektív alakkal kifejezett performatívum implicite szintén perfektív funkciót tölt be: nem a cselekvés folyamatára, hanem annak bekövetkezésére utal. A forma és a tartalom kollíziójában itt a *tartalom* (a perfektív szemléleti jelentés) kerekedik felül az imperfektív *formán* (7):

(7) Hercegné. ***Ezennel kérem** a felmentésemet* (Mészöly Dezső: Sakk-matt, 394). *És most csak arra **kérlek**, hogy holnap délutánra te is jöjj el* (Molnár Ferenc: A testőr, 298). ***Most pedig** azt **javaslom** magának, hogyha nem is alszik, pihenjen le legalább egy órát* (Sarkadi Imre: Ház a város mellett, 715). Nelli. ***Követelem**, nevezze meg magát!* Katinka (hangja). A lányod, Katinka. Nelli. Gyere. Nincs bezárva (Örkény István: Kulcskeresők, 113).

A performativitás főindikátora maga a performatív ige (*kérem, megkérem, követelem, megkövetelem, meghívom* stb.). Performatív megnyilatkozásokat gyakran vezetnek be olyan másodlagos indikátorok, mint az *ezennel* határozószó, amely a németben a „*hiermit*"-nek, az oroszban a „*сим*"-nek és a „*настоящим*"-nak felel meg. A különböző kötőszókkal kombinált orosz időhatározóknak („*а сейчас*", „*и теперь*", „*а пока*") a magyarban az „*és most*", „*s most*", „*de most*", „*most pedig*" indikátorok felelnek meg (Az indikátorok orosz vonatkozású kifejtését lásd KRÉKITS: 2002.)[17]. A kötőszókkal kombinált indikátorok formailag alig térnek el az aktuális jelen időre utaló „*сейчас*" (most) típusú konstatív indikátoroktól, de annál inkább jelentésileg. Az előbbiek a cselekvés, a beszédaktus bekövetkezésére, beállására utalnak, az utóbbiak (1), (2), (3) a beszélés pillanatát, a folyamat közepét ragadják meg. Problematikusnak tűnik a magyarban a

[17] KRÉKITS, J.: 2002. uo. 45.

„most" határozószó, mert az a konstatív (1), (2), (3) megnyilatkozásokban szerepel elsősorban. A konstatív megnyilatkozásokban a beszélés pillanatára (BP), vagyis a cselekvés közepére utal, míg a performatív megnyilatkozásokban a *bekövetkező, beálló* cselekvés kezdetére (8):

(8) Színésznő. ***Most követelem tőled, mondd meg***, mit akarsz? Színész. Nem akarok semmit (Molnár Ferenc: A testőr, 305). János. ***Most nagyon komolyan kérlek*** ... reszket a szívem, mikor a szemedbe nézek ... *hagyd abba* ... *Ne beszélj*...(Molnár Ferenc: Az ördög, 104).

3.1. KOSCHMIEDER anizotrop értelmezése segít az aktuális jelen időt (a praesens concreticum-ot) a performatív jelentől megkülönböztetni. Ő a koincidenciát tipikusan perfektív szituációnak tartja: „er (der Koinzidenzfall) faßt den betr. Ausspruch in seiner Totalität von Anfang bis zum Ende seines Zeitstellenwerts" (magyarul: „a koincidencia szituációjában a szóban forgó megnyilatkozást a maga totalitásában, a cselekvés kezdetétől annak végpontjáig, időben lokalizálva ragadjuk meg")[18]. Már ebből a kijelentésből is világossá válik, hogy a performatív ige cselekvése egybeesik a szóban forgó megnyilatkozással: például a kérés aktusa nem mehet végbe anélkül, hogy az egész megnyilatkozást ki ne ejtenénk, vagyis a performatív ige jelentése az egész megnyilatkozásra kiterjed. A performatív megnyilatkozásokban a beszélő figyelme nem a beszélés pillanatára (BP), hanem a beszélés tartamára (BT), a beszédaktus meghatározott belső idejére, a zárt performatív jelen idő egész szituációjára irányul. A performatív megnyilatkozásnak és következésképpen az általa kifejezett cselekvésnek az időformája – APRESZJAN szerint – nem a pillanat, hanem az időnek egy meghatározott szakasza, a periódus[19]. A performatív jelen idő cselekvése és ideje a beszédaktus kezdetétől annak végéig tart: a performatív ige (lett légyen az folyamatos vagy befejezett) a koincidencia szituációjában egy teljes, totális cselekvést rögzít, amelynek a kezdete és vége a beszélő számára ismert (9):

(9) Sajtos. *Csak barátilag* ***tanácsolom***, *nem mint politikai helyettesed, hogy törődj kevesebbet az erkölcseikkel* (Eörsi István: A Kihallgatás, 176). Henrik. ***Köszönjük*** *ezt hódolatot, hercegek* (Füst Milán: Negyedik Henrik király, 142). – ***Köszönöm*** *mind a négyüknek fontos és érdekes gondolataikat, s azt, hogy a késő esti órák ellenére eszmecseréjük mindvégig sziporkázó és briliáns volt* (Hankiss Elemér: Az ember és az antilop, 7). Bárónő. ***Követelem***, *vegyék be azonnal ezt az ocsmányságot*. Olga. Be, igen, bevesszük, méltóságos asszony (Tersánszky J. Jenő: A kegyelmes asszony portréja, 598).

A fenti példákból is kiderül, hogy a performatív jelen idejű igekötő nélküli imperfektív igealak nem a cselekvés folyamatát, hanem a cselekvés bekövetkezését („Eintritt") jelöli: egy időben meghatározott, konkrét és totális cselekvést rögzít és ebből következően időbeli helyértékkel is bír[20].

---

[18] KOSCHMIEDER, E.: 1930. uo. 352.

[19] APRESZJAN, J. D.: *Glagoly momental'nogo dejstvija i performativy v russkom jazyke*. Rusistika segodnja. Moskva, 1988. 78.

[20] KRÉKITS, J.: *Pobuditel'nye performativnye vyskazyvanija*. Szeged, 1993. 19, 20.

3.2. KOSCHMIEDERnek igaza van, amikor kijelenti, hogy a koincidencia szituációjában elméletileg a perfektív szemléletű ige használata várható („theoretisch in der Koinzidenz der perfektive Aspekt zu erwarten ist")[21].

3.2.1. Tanulmányaim során bebizonyosodott, hogy a retrospektiv időérzékelésnek értelmező ereje van: a koincidencia szituációjában, amikor a tett és a beszéd azonossá válik, nem a beszélés pillanatát (BP), hanem – amint azt már említettem – *a beszélés tartamát* (BT), az időbeli helyértékkel rendelkező totális szituációt (az „opus-t ab initio usque ad finem") ragadjuk meg. Ez az időben meghatározott performatív cselekvés a következőképpen ábrázolható (lásd a 3. ábrán):

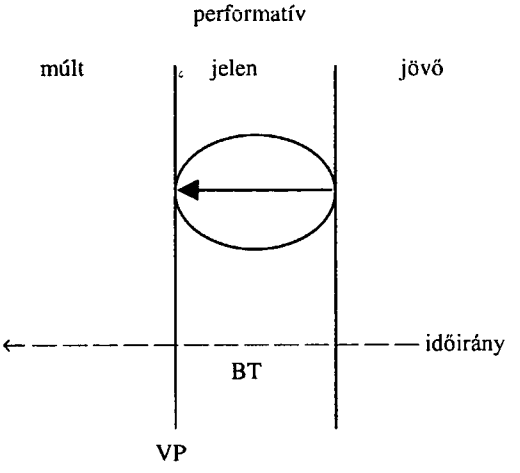

3. ábra

BT: a beszélés tartama

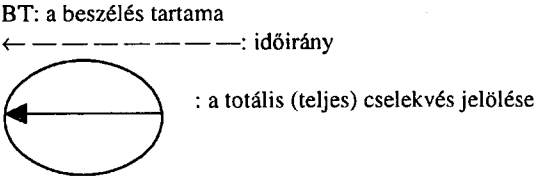

VP: vonatkozási időpont (a performatív cselekvés vége)

3.3. Fontosnak tartom azt a tényt aláhúzni, hogy a performatív jelen idejű cselekvés időiránya szemben áll a konstatív jelen idejű cselekvés időirányával: a performatív cselekvés ideje jobbról balra realizálódik, vagyis a jelenből a múltba irányul. Feltételezésemet alátámasztja A. PADUCSEVA, aki szintén azt hangsúlyozza, hogy a koincidencia szituációjában a performatív igének perfektív jelentése van: „Сказав *Благодарю вас!*

[21] KOSCHMIEDER, E. 1930. uo. 356.

Человек тем самым *поблагодарил*"[22], vagyis a „*Köszönöm Önnek!*" performatív megnyilatkozással a beszélő már *meg is köszönte* a címzett cselekvését:

időirány

megköszöntem (múlt) ←————(jelen) *Köszönöm!*

KOSCHMIEDER is rámutat arra, hogy az aspektusok időirányának („Zeitrichtungsbezug") további bizonyítására szolgál többek között az is, hogy a héber nyelvben a koincidencia szituációjában az úgynevezett perfektum időjelentés valósul meg[23]. Perfektum időjelentésről beszélhetünk, amikor a *beszélés* (illetve a jelen) *pillanata* és a *cselekvés befejezése* egybeesik. (Zárójelben megjegyzem, hogy a perfektum időjelentés nem azonos a perfektív szemléleti jelentéssel!) Véleményem szerint a performatív cselekvés a jelenben kezdődik és a jelenben is végződik, egy olyan időpontban, amely a jelen és a múlt határán található. KOSCHMIEDERről szóló recenziójában A. DEBRUNNER eljut a performatív jelentés lényegi meghatározásához, amikor „praesens perfectum" időjelentést tulajdonít a performatív héber igék cselekvésének: „Das Hebräische kennt ... ein präsentisches Perfektum sehr wohl in Wendungen wie *ich schwöre hiermit, ich segne ihn hiermit*"[24]. E beszédaktusokkal a beszélő már meg is esküdött és meg is áldotta a címzettet. Ami pedig az időirányukat illeti, joggal állíthatjuk, hogy a beszédcselekvésük ideje a jelenből a múltba irányul.

4. Végül is felvethető annak a kérdése, mivel okolhatjuk, magyarázhatjuk meg azt „hogy a koincidencia szituációjában elméletileg a perfektív szemléletű igék használata lenne indokolt". Közismert tény, hogy a szláv nyelvekben az igepárok szemantikailag markáns (markírozott) alakja a perfektív ige. A pozitív előjelű (+) perfektív igealak szemben áll a (±) előjelű imperfektív alakkal, amely bizonyos időjelentésekben (a *praesens historicumban, praesens propheticumban, praesens scenicumban*, valamint a *performatív jelenben*) implicite perfektív (+) előjelű cselekvést is ki tud fejezni.

4.1. A fentiekből is kitűnik, hogy a perfektív alak használatát feltételező performatív szituációt gyakran az imperfektív alakkal, implicite adják vissza egyes nyelvek, köztük a magyar is. Mindkét performatív szemléleti alak (*kérem – megkérem, követelem – megkövetelem, köszönöm – megköszönöm*) a változásról, egy új szituáció bekövetkezéséről informál bennünket. Szemantikai jelentésük nivellálódik, csupán pragmatikai jelentésükben különböznek egymástól. A perfektív igealak (*megkérem*) erőteljesebb illokutív hatást vált ki a címzettben, mint az imperfektív alak, ami a perfektív alakban inherensen meglévő expresszivitással magyarázható: „Bei Aspektkonkurrenz ist der vo. Aspekt in der Regel stilistisch bildhafter, expressiver und dynamischer als der unvo. Aspekt"[25].

---

[22] PADUCSEVA, E. V.: *Semantičeskie issledovanija. Semantika vremeni i vida v russkom jazyke.* Semantika narrativa. Moskva, 1996. 164.

[23] KOSCHMIEDER, E.: 1930. uo. 358.

[24] DEBRUNNER, A.: *Rezension: Koschmieder, Erwin. Zeitbezug und Sprache. Ein Beitrag zur Aspekt- und Tempusfrage.* Leipzig und Berlin, 1929. 86 S. – In: Indogermanische Forschungen 48. 1930. 91.

[25] SCHELJAKIN, M. A.: *Der Gebrauch der Aspekt- und Tempusformen des Indikativs in der russischen Sprache.* – Fremdsprachenunterricht. Berlin, 1969. 120.

4.2. A lengyelben, oroszban és szlovénben a koincidencia szituációjában mind az inperfektív, mind pedig a perfektív igék használatosak (az utóbbiak ritkábban). Ez tapasztalható a magyarban is, ahol a folyamatos igéken kívül gyakran szerepelnek befejezett igék is. E jelenség okaira már KOSCHMIEDER is rámutatott, amikor megállapította, hogy az imperfektivitás megjelenése a koincidencia szituációjában az aspektus- és időrendszer kolliziójával magyarázható[26]. A *tartalom* nyelvi szintjén az aspektuskategória kerekedik felül, a *forma* szintjén pedig az időkategória.

4.3. *A múltból a jövőbe haladó időiránytól függően* az aktuális jelen idő (praesens concreticum) a beszélés pillanatán kívül magában foglal egy részt a múltból és egy részt a jövőből. A beszélés pillanata tulajdonképpen a múlt és a jövő metszéspontjában helyezkedik el.

4.4. *A jelenből a múltba haladó időiránytól függően* a performatív jelen idő nem foglal magában sem múlt időt, sem jövő időt. A performatív jelen idő a jelenben kezdődik és a jelenben is végződik, a jelen és a múlt határán. Ahol a performatív jelen idő végződik, ott a múlt idő kezdődik. Itt egy retrospektív jelenről van szó, amelyet DEBRUNNER – nagyon helyesen – praesens perfectumnak nevez.

4.5. Tanulmányomban a beszélőnek a grammatikai időhöz való viszonyát vizsgáltam. A következtetéseim egyre jobban meggyőznek arról, hogy az aspektus nem csupán szemantikai, hanem pragmatikai kategória is.

DIRECTION OF TENSE IN THE SENSE OF HUNGARIAN PERFORMATIVES

JÓZSEF KRÉKITS

The paper analyses the direction in the tense of performative verbs („Zeitrichtungsbezug"). The tense in the constative verbs is going straight from left to right, in the performative verbs – in the opposit direction. The paper is based on the E. Koschmieder's theory of tense.

[26] KOSCHMIEDER, E.: 1930. uo. 357.